

Toekomstbestendig onderwijs vergt andere
leerplansystematiek

De bal komt meer in het veld te liggen

Er is de afgelopen tijd veel te doen geweest over het vervolg van Ons Onderwijs2032. Voor SLO staat vast dat het funderend onderwijs behoefte heeft aan een toekomstbestendig curriculum en een nieuwe systematiek van curriculumontwikkeling: integraal, samenhangend, meer van onderop. SLO-managers Berthold van Leeuwen, Monique van der Hoeven en Hans de Vries blikken vooruit.

In al het rumoer over het gewenste vervolg van de landelijke leerplandiscussie zouden we de aanleiding bijna uit het oog verliezen. Al jaren ondervindt het funderend onderwijs hinder van knelpunten in de Nederlandse leerplansituatie: vrijheid aan de voordeur van de school (invulling lesprogramma), maar strakke controle aan de achterdeur (toetsing en examinering); zeer ruim omschreven doelen voor de meeste vakken, maar zeer gedetailleerde voorschriften voor de kernvakken; scholen die worstelen met overladen programma's en dringend vragen om duidelijkheid over wat moet, mag en kan. Het was dus niet voor niets dat eind 2014 werd besloten tot een nationale dialoog over het curriculum. Een breed maatschappelijk gesprek was op zijn plaats.

“Tot nu toe zat het curriculum met plakband aan elkaar.”

Een jaar later kwam het Platform Onderwijs2032 onder leiding van Paul Schnabel met een advies. De hoofdlijn - een kerncurriculum met meer keuzeruimte voor scholen - komt aan veel van de genoemde knelpunten tegemoet, vindt SLO. Het zorgt voor zowel richting als ruimte. Daarenboven ademt het advies een inspirerende sfeer en zijn de voorstellen geschreven vanuit een duidelijke visie op de toekomst. Voor het eerst in de geschiedenis van het Nederlandse onderwijs heeft er op innovatieve wijze een brede maatschappelijke dialoog plaatsgevonden over de inhoud van het onderwijs. Ook deze leerervaringen zijn heel zinvol met het oog op het doordenken van een betere systematiek voor dynamische curriculum-ontwikkeling.

Wel is het nog een advies op hoofdlijnen, is de kanttekening van SLO-managers Berthold van Leeuwen (po/so), Monique van der Hoeven (onderbouw vo/bovenbouw vmbo) en Hans de Vries (tweede fase). De praktische consequenties voor scholen en leraren zijn nog niet te overzien. Meer doen over minder, ruimte maken voor verdieping en verbreding: het zal onvermijdelijk betekenen dat er keuzes gemaakt moeten worden. Maar waar ten opzichte van de huidige situatie iets wordt aangevuld of ingeleverd, is nog niet helder. Als het eenmaal zo ver is, zal dit opnieuw stof tot discussie opleveren. Dat doet echter

< *Monique van der Hoeven en Hans de Vries*

Ons Onderwijs2032

Het Platform Onderwijs2032 kreeg voor zijn advies over het leerplan van basis- en voortgezet onderwijs vier doelen mee:

- meer helderheid over wat leerlingen moeten leren;
- een betere balans in de hoofddoelen van het onderwijs;
- meer aandacht voor vakoverstijgende vaardigheden;
- ruimte voor verbreding en verdieping.

Het Platform adviseert alle leerlingen een kerncurriculum aan te bieden van Nederlands, Engels, rekenvaardigheid, wiskunde, digitale geletterdheid, burgerschap en de drie leerdomen Mens & Maatschappij, Natuur & Technologie en Taal & Cultuur. In deze leerdomen wordt inhoud in samenhang aangeboden.

Naast het kerncurriculum kunnen scholen zelf keuzes maken voor verbreding en verdieping. Het onderwijs kan dan beter aansluiten op de visie van de school en de ambities en interesses van de leerlingen en de omgeving.

niets af aan het feit dat er een goede basis ligt voor verdere doordenking van toekomstbestendig onderwijs.

Het is niet niks: een dialoog over het hele leerplan voor basis- en voortgezet onderwijs.

Berthold van Leeuwen (BL): “Ja, dat was in Nederland tot nu toe ongekend. Het is ook een heel interactief proces geweest, waarin met veel partijen is nagedacht over de toekomst van het funderend onderwijs.”

Hans de Vries (HV): “Het kwam natuurlijk niet uit de lucht vallen: in grote delen van het onderwijs leeft al langer het besef dat het voor de toekomst anders moet. Kijk maar naar alle scholen die aan het vernieuwen zijn.”

BL: “Je ziet dan ook dat het advies aanvankelijk positief werd ontvangen, met hier en daar wat stevige commentaren. Met name de voorstellen voor het vervolgproces stuiten op kritiek.”

Monique van der Hoeven (MH): “Daarbij moet je bedenken dat niet iedereen al heeft meegepraat en meegedacht. Er zijn ook mensen die de hoofdlijnen van de voorstellen nog niet kennen.”

Het vervolgtraject daargelaten: wat vinden jullie van de ontwikkeling op zich?

HV: “SLO heeft al jaren gepleit voor een landelijke dialoog over het ‘waartoe’ van het onderwijs. Het is goed dat die dialoog er is gekomen en dat er nu volop wordt nagedacht over een integraal curriculum van de toekomst en een nieuwe systematiek van curriculum-ontwikkeling. Het Platform zet in het eindadvies een verhaal neer dat niet te ver weg staat van de onderwijspraktijk. Het sluit aan op de ontwikkeling die allerlei scholen in gang hebben gezet.”

< Berthold van Leeuwen

BL: “Het gaat onder andere over ‘meer doen over minder’, dat vind ik een mooi streven. Om een voorbeeld te geven: de kerndoelen voor wereldoriëntatie in het primair onderwijs zijn nu heel breed. Je kunt er allerlei kanten mee op, er zijn heel veel inhouden. Maar zou je kiezen voor een beperkt aantal thema’s, dan kun je dieper op de inhoud ingaan en recht doen aan bijvoorbeeld talentontwikkeling en persoonsvorming. Dat kan heel rijk zijn. ‘Meer doen over minder’ biedt scholen ook houvast in hun worsteling met overladen programma’s. Er moest tot nu toe altijd zoveel, en dan kwamen er ook nog allerlei ‘claims on aims’ bij: obesitas, pesten, seksuele diversiteit, financiële geletterdheid - het curriculum zat met plakband aan elkaar. Nu krijgen scholen de kans om dat op te schonen en daarbij ook nog eens keuzes te maken voor wat zij belangrijk vinden.”

“Alleen als bij het vervolg veel partijen betrokken zijn, kun je verwachten dat de uitkomsten voldoende draagvlak hebben.”

MH: “Bovendien biedt het voorgestelde kerncurriculum” (zie kader, red.) “echt de richting en het houvast waar scholen al zo lang behoefte aan hebben. Wel moeten er nog veel principiële beslissingen worden genomen, voordat we kunnen zien wat dit voor scholen gaat betekenen. Wat zit er wel en niet in het kerncurriculum? Meer samenhang, maar hoeveel en wat betekent dat voor de vakken in het vo? Wat zijn de gevolgen voor de bovenbouw vo? Gaan we vanuit de vakdisciplines kijken hoe we aan vaardigheden kunnen werken, of beginnen we bij de vaardigheden en kijken we wat vakken daaraan kunnen bijdragen? Het moet allemaal nog duidelijk worden. Dat maakt het van

groot belang dat bij het vervolg veel partijen betrokken zijn en dat leraren daarin goed zijn vertegenwoordigd. Alleen dan kun je verwachten dat de uitkomsten voldoende draagvlak hebben.”

Noem eens een paar winstpunten tot nu toe.

BL: “Er ligt nu een toekomstvisie waar scholen hun eigen visie mooi aan kunnen spiegelen. Ik hoop dat ze daardoor nog bewuster gaan nadenken over de vraag ‘waartoe’ ze onderwijs geven. Dat is één. Ten tweede: omdat scholen en leraren meer ruimte voor eigen curriculumkeuzes krijgen, kan dit de pluriformiteit in het onderwijs versterken. En ten derde is dit een herwaardering van de taak die scholen hebben als het gaat om maatschappelijke toerusting en persoonlijke ontplooiing.”

Valt er iets te zeggen over hoe groot de veranderingen voor scholen uiteindelijk zullen zijn?

HV: “Als je op basis van dit eindadvies doorredeneert naar de onderwijspraktijk, kunnen de consequenties voor scholen zonder meer groot zijn. Maar bepalend is de vraag of er plotseling een knop wordt omgezet. Als scholen voldoende tijd en faciliteiten krijgen en kunnen voortbouwen op wat ze nu al in gang hebben gezet, dan is het meer het geleidelijk duwen tegen een schuifje dan het radicaal omzetten van een knop.”
MH: “Een revolutie is het wel op het punt van de werkwijze van leerplanontwikkeling. Voorheen waren er bijvoorbeeld in het vo leerplankaders per vak, uitgewerkt in kleinere commissies. Dit gaat over alle sectoren: po en vo zijn integraal in de breedte bekeken in plaats van apart naar sectoren of vakken/leergebieden. Bovendien denken veel meer mensen en partijen mee. Daarmee is echt een knop omgezet. In een goede richting, naar ons idee.”

Integraal

Wat blijft, is het principe dat leerplannen in Nederland niet op de tekentafel worden bedacht, maar altijd tot stand komen in samenwerking met betrokkenen uit praktijk, beleid en wetenschap: denk aan leraren, vakverenigingen, wetenschappers en beleidsmakers. Tot nu toe ging bijvoorbeeld in het voortgezet onderwijs bij de herziening van examenprogramma’s meestal eerst een verkenningscommissie aan de slag, gevolgd door een vernieuwingscommissie en ondersteund door een expert-regiegroep. In al die commissies waren leraren, lerarenopleiders en wetenschappers vertegenwoordigd. In de toekomst gaat dat samen ontwikkelen waarschijnlijk op veel grotere schaal gebeuren.

Examenprogramma's voor vakken die tot nu toe min of meer parallel werden ontwikkeld, worden dan in samenhang gezien. Meer mensen en partijen denken mee. Het is in lijn met de ontwikkelingen in onze samenleving, zeggen de SLO-managers: ook leerplanontwikkeling gaat meer en meer plaatsvinden binnen een netwerkstructuur.

Die toenemende inbreng uit de praktijk doet denken aan ontwikkelingen die de laatste jaren in Finland, maar ook in Noord-Amerika hebben plaatsgevonden. Zo zijn in de VS, waar voorheen iedere staat haar eigen curriculum had, *common core state standards* ontwikkeld waaraan bijna alle staten zich geconformeerd hebben. Leraren zijn nu actiever met het leerplan bezig. Het is geen uitzondering dat lerarenteams de eerste en de laatste week van de zomervakantie samenkomen om het curriculum van het afgelopen jaar te evalueren en dat voor het komende jaar vorm te geven. Er zijn veel mensen en middelen vrijgemaakt om dit mogelijk te maken. Ook in Nederland zullen scholen de komende jaren behoefte hebben aan facilitering bij het maken van hun leerplankeuzes. Voor de meeste scholen is het nog een onontgonnen terrein, waarmee hun leraren op de pabo of in de lerarenopleiding niet of nauwelijks hebben kennisgemaakt. Uit onderzoek blijkt dat het curriculumbewustzijn van leraren gemiddeld genomen nog niet groot is. Evenmin zijn er al veel scholen die kunnen bogen op substantiële ervaring met het voeren van leerplangesprekken op diverse lagen in de organisatie.

Het zal van scholen dus heel wat vragen: zelf een leerplandialoog voeren, zelf keuzes maken voor verbreding en verdieping. "Dit vereist onderwijskundig leiderschap", zegt Van Leeuwen: "bestuur, schoolleiding en schoolteam moeten het samen doen. Daarbij verschillen scholen natuurlijk sterk in de menskracht die ze kunnen vrijmaken. Het ene bestuur beschikt over een grote staf die de scholen kan ondersteunen, een klein bestuur in een krimpgebied niet. Ik denk dat daar de komende jaren aandacht voor moet zijn. Je ziet wel dat scholen steeds meer met en van elkaar leren. In lokaal of regionaal verband zou je als school eens kunnen kijken naar collegascholen die heel innovatief zijn op een gebied dat voor jouw school relevant is. Wat doen die andere scholen goed? Hoe hebben zij de ontwikkeling op gang gebracht, hoe faciliteren en stimuleren ze die?"

“Dit is een kans om leerplannen nog relevanter te maken voor leerlingen en daarmee voor de toekomstige samenleving.”

Relevanter

Bij een veranderende systematiek van curriculumontwikkeling gaat er voor SLO automatisch ook het een en ander veranderen. Ook al is het aannemelijk dat er de komende jaren eerder meer dan minder behoefte zal zijn aan leerplankundige expertise, die expertise wordt wel langs een andere weg ingezet. De regio- en coördinatierol die SLO tot nu toe vaak vervulde, zal - nog meer dan in het verleden - samen met anderen worden opgepakt: leraren, schoolleiders, besturen-organisaties, andere stakeholders. En waar OCW tot op dit moment voor SLO vaak de directe opdrachtgever was, komt ook die bal wellicht wat meer in het veld te liggen. Dat vergt van SLO een meer vraaggestuurde manier van werken, waarbij het nog meer dan voorheen nodig zal zijn het oor bij alle partijen te luisteren te leggen. Dit kan even wennen zijn, maar - zo oordelen de drie managers - het is toch vooral positief. Dit is een kans om leerplannen nog relevanter te maken voor leerlingen en daarmee voor de toekomstige samenleving, vinden zij. "En dat is waar het om gaat. SLO ziet het dus als een uitdaging en hoopt de komende jaren op alle niveaus het ontwerp- en invoeringsproces te kunnen ondersteunen. Wij denken, creëren en leren graag mee!"

7 slo

Meer informatie op: www.onsonderwijs2032.nl
Op www.curriculumvandetoekomst.slo.nl bundelt SLO allerlei materialen die interessant en relevant zijn voor het ontwerpen van toekomstbestendige curricula.